Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

ABDULLA ORIPOV HAYOTI VA IJOD YO‘LI

Saidqulova Nozima To‘lqin qizi
Qarshi davlat texnika universiteti
Irrigatsiya muhandisligi fakulteti magistranti
nozimasaidqulova58@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24332700

Annotatsiya. Ushbu maqolada XX asr o‘zbek adabiyotining yirik namoyandalaridan biri, O‘zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripovning hayoti va ijodiy, faoliyati va ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etiladi. Shoirning adabiy muhitga kirib kelishi, ijodiy shakllanish bosqichlari, she’riyatining mavzu ko‘lami, badiiy mahorati, Vatan, milliy o‘zlik, insoniy qadriyatlar va ma’naviyat masalalarining poetik talqini yoritiladi. Shuningdek, uning tarjimonlik faoliyati, dramaturgik va publitsistik merosi hamda zamonaviy o‘zbek adabiyoti taraqqiyotiga qo‘shgan hissasi xususida fikr yuritiladi.
Kalit so‘zlar: o‘zbek she’riyati, milliy adabiyot, Vatan, milliy o‘zlik, badiiy tafakkur, poetik mahorat, tarjimonlik, ma’naviyat, ijodiy meros.

Аннотация. В данной статье проводится анализ жизни и творчества Абдуллы Орипова, одного из крупнейших деятелей узбекской литературы XX века и Народного поэта Узбекистана, как с творческой, так и с научно-теоретической точек зрения. Рассматриваются выход поэта на литературную арену, этапы его творческого развития, тематический диапазон его поэзии, художественное мастерство, а также поэтическое осмысление им тем родины, национальной самобытности, человеческих ценностей и духовности. Кроме того, в статье рассматриваются его переводческая деятельность, драматургическое и журналистское наследие, а также вклад в развитие современной узбекской литературы.
Ключевые слова: узбекская поэзия, национальная литература, родина, национальная идентичность, художественное мышление, поэтическое мастерство, перевод, духовность, творческое наследие.

Abstract. This article analyzes the life and creative work of Abdulla Oripov, one of the major representatives of 20th-century Uzbek literature and the People's Poet of Uzbekistan, from a creative, professional, and scientific-theoretical perspective. The poet's entry into the literary environment, the stages of his creative development, the thematic scope of his poetry, his artistic mastery, and his poetic interpretation of issues of homeland, national identity, human values, and spirituality are illuminated. In addition, his translation work, his dramatic and journalistic legacy, and his contribution to the development of modern Uzbek literature are discussed.
Keywords: Uzbek poetry, national literature, homeland, national identity, artistic thinking, poetic mastery, translation, spirituality, creative heritage.

Kirish

O‘zbek adabiyoti tarixida xalqning ma’naviy dunyosi, milliy tafakkuri va ijtimoiy hayotini o‘z ijodida chuqur aks ettirgan ijodkorlar alohida o‘rin egallaydi. Bunday ijodkorlar orasida O‘zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripovning o‘ziga xos mavqei mavjud. Uning she’riyati va ijod yo‘li o‘zbek xalqining tarixiy xotirasi, milliy qadriyatlari, Vatanga muhabbati, insoniy kechinmalari va hayot haqidagi falsafiy mushohadalarini badiiy ifodalashi bilan ajralib turadi.

Abdulla Oripov ijodi XX asr o‘zbek she’riyatining mazmun va shakl jihatidan yangilanish jarayonida muhim ahamiyat kasb etdi. Shoir o‘z asarlarida inson ruhiyatining murakkab qirralarini ochish, jamiyatdagi muammolarni badiiy mushohada qilish va milliy qadriyatlarni ulug‘lashga alohida e’tibor qaratdi. Uning ijodida samimiylik, teran falsafiylik, obrazlilik va xalqona ifoda uyg‘unlashib, o‘ziga xos ijodiy uslubni shakllantirdi. Bugungi kunda Abdulla Oripov ijodini o‘rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki yosh avlodning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirish, milliy o‘zlikni anglash va badiiy tafakkurni rivojlantirish nuqtayi nazaridan ham dolzarb bo‘lib kelmoqda.

Abdulla Oripov 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyatining Koson tumanidagi Neko‘z qishlog‘ida tavallud topgan. Uning bolalik va yoshlik yillari o‘zbek xalqining milliy urf-odatlari, an’analari hamda qishloq hayotiga xos tabiiy muhit bilan chambarchas bog‘liq holda kechdi, aynan shu muhit kelajakdagi shoirning dunyoqarashi va badiiy tafakkuri shakllanishiga muayyan ta’sir ko‘rsatgan. 1958-yilda o‘rta maktabni oltin medal bilan tamomlagan Abdulla Oripov O‘rta Osiyo davlat universitetining jurnalistika bo‘limiga o‘qishga kiradi. 1963-yilda oliy ta’limni muvaffaqiyatli yakunlab, nashriyot va matbuot sohasida faoliyat boshlaydi.[1]

Shoirning dastlabki she’rlari talabalik yillaridayoq respublika matbuotida e’lon qilina boshlagan. 1965-yilda uning ilk she’riy to‘plami — «Mitti yulduz» nashr etiladi. Mazkur to‘plam yosh ijodkorning o‘ziga xos poetik ovozini namoyon etib, adabiy jamoatchilik e’tiborini tortadi. Keyinchalik «Ko‘zlarim yo‘lingda», «Onajon», «Ruhim», «O‘zbekiston», «Qasida», «Xotirot», «Yurtim shamoli», «Hayrat», «Najot qal’asi» va «Yillar armoni» kabi she’riy to‘plamlari nashr etiladi.[2]

Shoirning ijodiy faoliyati faqat she’riyat bilan cheklanib qolmadi. U turli nashriyotlarda muharrir, adabiy maslahatchi, jurnal bosh muharriri va O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasining mas’ul xodimi sifatida faoliyat yuritdi. 1996–2009-yillarda O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasiga raislik qildi, bu faoliyat uning mamlakat adabiy hayotini rivojlantirishdagi ishtirokini yanada kengaytirdi.[3]

Abdulla Oripovning davlat va jamiyat hayotidagi xizmatlari ham munosib e’tirof etilgan. U 1983-yilda O‘zbekiston xalq shoiri unvoniga sazovor bo‘lgan, 1998-yilda esa «O‘zbekiston Qahramoni» yuksak unvoni bilan taqdirlangan.[4]

Abdulla Oripov ijodining asosiy xususiyatlaridan biri unda inson va jamiyat munosabatlarining keng qamrovda aks etishidir. Shoir ijodida Vatan, ona, muhabbat, tabiat, tarix, milliy qadriyatlar, insoniylik, hayot va o‘lim kabi mavzular o‘zaro uzviy bog‘liqlikda namoyon bo‘ladi. Uning she’rlarida inson shunchaki voqelikni kuzatuvchi shaxs sifatida emas, balki hayot hodisalariga munosabat bildiruvchi, o‘zining ichki kechinmalari va e’tiqodiga ega bo‘lgan murakkab ruhiy olam sohibi sifatida gavdalanadi. Shoir insonning quvonch va iztiroblari, orzu-umidlari, vijdon va mas’uliyat tuyg‘ularini badiiy talqin etish orqali o‘quvchini mushohadaga chorlaydi.

Adabiyotshunos Ch. Kurbanovaning «Abdulla Oripov she’riyatida poetik mazmun va novatorlik» nomli tadqiqotida shoir ijodidagi mazmuniy yangilanish, an’anaviylik va o‘ziga xos poetik yondashuv masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda «Ulug‘bek faryodi», «Qalam», «She’riyat» kabi asarlar misolida ijodkorning badiiy tafakkuri va poetik mahoratiga e’tibor qaratiladi.[5]

Darhaqiqat, Abdulla Oripov she’riyatining o‘ziga xosligi shundaki, u an’anaviy adabiy obrazlardan foydalanish bilan birga, ularga yangi mazmun va falsafiy talqin beradi. Shoirning badiiy ifoda usulida sodda va xalqona til, teran fikr hamda ta’sirchan obrazlar muhim o‘rin tutadi.Ayniqsa, uning Vatan mavzusidagi she’rlari alohida e’tiborga loyiq. Shoir uchun Vatan faqat tug‘ilib o‘sgan geografik hudud emas, balki xalqning tarixi, tili, madaniyati, ajdodlar merosi va milliy g‘ururini mujassamlashtirgan muqaddas tushunchadir.

«O‘zbekiston» mavzusidagi she’riy asarlarida ham ana shu qarashlar yaqqol namoyon bo‘ladi. Shoir yurtning tarixiy kechmishi, buguni va kelajagini inson qalbidagi faxr, mas’uliyat va sadoqat tuyg‘ulari bilan bog‘liq holda tasvirlaydi. Abdulla Oripov ijodida ona obrazi ham muhim badiiy-estetik ahamiyatga ega. Ona timsoli orqali mehr, sadoqat, insoniylik va hayotiy qadriyatlar ulug‘lanadi. «Onajon» to‘plamida aks etgan ruhiy kechinmalar shoirning inson qalbiga chuqur kirib borish

mahoratini namoyon etadi. Abdulla Oripov ijodining muhim yo‘nalishlaridan yana biri milliy o‘zlik va tarixiy xotira masalalaridir, uning she’riy va dramatik asarlarida xalqning o‘tmishi, buyuk tarixiy shaxslar, milliy qadriyatlar hamda ajdodlar merosiga hurmat masalalari keng yoritilgan. Shoir tarixga murojaat qilish orqali faqat o‘tmish voqealarini tasvirlash bilan cheklanmaydi. Aksincha, tarixiy hodisalar vositasida zamonaviy insonning ma’naviy dunyosi, jamiyat oldidagi mas’uliyati va kelajak avlodga qoldiriladigan meros haqida fikr yuritadi.

«Sohibqiron» dostoni ana shu jihatdan muhim asarlardan biridir. Unda Amir Temur siymosi, tarixiy davr ruhi, davlat boshqaruvi, insoniy fazilatlar va tarixiy mas’uliyat masalalari badiiy talqin etiladi. Asar orqali muallif tarixiy shaxs obrazini yaratish bilan birga, milliy tarixga munosabat va tarixiy xotiraning jamiyat hayotidagi o‘rnini ham ochib beradi. Shuningdek «Hakim va ajal», «Jannatga yo‘l» kabi dostonlari shoirning epik tafakkuri va falsafiy mushohada yuritish qobiliyatini ko‘rsatadi. Mazkur asarlarda inson hayotining mazmuni, ezgulik va yovuzlik, umrning qadri hamda ma’naviy mas’uliyat kabi masalalar badiiy ifodasini topgan.[6]

Shu jihatdan Abdulla Oripov ijodini faqat she’riy asarlar majmui sifatida emas, balki milliy tafakkur va ma’naviy qadriyatlarni aks ettiruvchi keng qamrovli adabiy meros sifatida baholash mumkin.

Abdulla Oripovning adabiy faoliyatida tarjimonlik alohida o‘rin egallaydi. U jahon adabiyotining mashhur namoyandalari asarlarini o‘zbek tiliga tarjima qilish orqali milliy adabiyotning badiiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qildi. Shoir Aleksandr Pushkin, Taras Shevchenko, Lesya Ukrainka, Qaysin Quliyev, Nikolay Tixonov va boshqa ijodkorlarning asarlarini tarjima qilgan. Uning tarjimonlik faoliyatidagi eng muhim ishlardan biri Dante Aligerining «Ilohiy komediya» asari ustidagi mehnatidir.[7]

Mazkur tarjima Abdulla Oripovning nafaqat o‘zbek tilining boy imkoniyatlarini, balki jahon adabiyotining murakkab falsafiy va badiiy mazmunini ham chuqur anglagan ijodkor ekanligini ko‘rsatadi. Tarjimonlik faoliyati uning ijodiy dunyoqarashini kengaytirish bilan birga, o‘zbek kitobxonlarini jahon adabiyotining nodir namunalari bilan tanishtirishga ham xizmat qildi. Shoir publitsistik maqolalarida ham Vatan, millat, mustaqillik, ma’naviyat, jamiyat taraqqiyoti va inson mas’uliyati kabi masalalarga murojaat qilgan. Uning publitsistik qarashlarida ijodkorning jamiyat oldidagi burchi va fuqarolik pozitsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Abdulla Oripovning O‘zbekiston tarixidagi eng muhim xizmatlaridan biri mamlakat Davlat madhiyasi matnining muallifi ekanligidir. 1992-yil 10-dekabrda O‘zbekiston Respublikasining Davlat madhiyasi qabul qilindi. Uning matni Abdulla Oripov, musiqasi esa bastakor Mutal Burhonov tomonidan yaratilgan.[8]

Davlat madhiyasi matnida Vatanga muhabbat, xalqning ezgu orzu-intilishlari, ozodlik, tinchlik, bunyodkorlik va kelajakka ishonch g‘oyalari mujassamlangan. Madhiyaning badiiy ta’sir kuchi shundaki, unda milliy ruh va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unlashgan. Shoirning poetik mahorati orqali xalqning tarixiy xotirasi va mustaqil davlat sifatidagi orzu-intilishlari ixcham, ta’sirchan va tantanavor shaklda ifodalangan. Shu sababli Abdulla Oripovning ushbu asari faqat adabiy ijod namunasi emas, balki mustaqil O‘zbekistonning ma’naviy ramzlaridan biri sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Abdulla Oripov 2016-yil 5-noyabrda AQShning Xyuston shahrida vafot etdi. Biroq uning ijodiy merosi bugungi kunda ham o‘zbek adabiyoti va ma’naviy hayotining muhim tarkibiy qismi sifatida yashab kelmoqda.[9]

Shoir ijodining yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati, avvalo, uning asarlarida ilgari surilgan ezgulik, vatanparvarlik, halollik, sadoqat, insoniylik va milliy g‘urur kabi fazilatlar bilan belgilanadi. Uning she’rlarini o‘rganish orqali yosh kitobxonlar badiiy tafakkur, ona tilining ifoda imkoniyatlari, tarixiy xotira va milliy qadriyatlar haqida chuqurroq tasavvurga ega bo‘ladilar. 2017-yilda Qarshi shahrida Abdulla Oripov nomidagi ijod maktabining tashkil etilishi ham shoirning adabiy merosini o‘rganish va yosh iste’dodlarni tarbiyalash borasidagi muhim qadamlardan biri bo‘ldi.[10]

Bugungi kunda uning asarlarini yangi ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganish, she’rlaridagi badiiy obrazlar tizimini tahlil qilish, poetik yangiliklarni aniqlash va tarjima merosini tadqiq etish adabiyotshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa

Abdulla Oripov XX asr o‘zbek adabiyoti taraqqiyotiga salmoqli hissa qo‘shgan, o‘zining betakror badiiy tafakkuri va ijodiy uslubi bilan milliy she’riyatda munosib o‘rin egallagan ijodkordir. Uning hayot yo‘li va adabiy faoliyati xalq hayoti, milliy qadriyatlar, Vatan taqdiri hamda inson ma’naviyati bilan uzviy bog‘liqdir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, shoir ijodining asosiy xususiyati mavzularning kengligi bilangina emas, balki ularga chuqur falsafiy yondashuvi, badiiy obrazlarning ta’sirchanligi va xalqona ifoda usuli bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, Vatan va milliy o‘zlik mavzusining yetakchi o‘rin tutishi uning she’riyatiga o‘ziga xos ma’naviy mazmun bag‘ishlaydi. Shuningdek, Abdulla Oripovning tarjimonlik, dramaturgik va publitsistik faoliyati uning ko‘p qirrali ijodkor ekanligini namoyon etadi. Davlat madhiyasi matnining muallifi sifatidagi tarixiy xizmatlari esa shoir nomini xalqimiz xotirasida abadiylashtirgan.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Oripov ijodiy merosi o‘zbek adabiyotining bebaho ma’naviy boyligi bo‘lib, uni ilmiy jihatdan o‘rganish, asarlarining badiiy-estetik xususiyatlarini tahlil qilish va yosh avlodga yetkazish bugungi adabiyotshunoslik oldidagi muhim vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Oripov A. Tanlangan asarlar. To‘rt jildlik. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2000–2001.
2. Oripov A. Mitti yulduz. – Toshkent, 1965.
3. Azizova N.B. XX asr o‘zbek shoirlari asarlarining turkcha tarjimalari (Abdulla Oripov she’rlarining turkcha tarjimalari misolida). Bitiruv malakaviy ishi. – Toshkent: Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2012.
4. Kurbanova Ch. Abdulla Oripov she’riyatida poetik mazmun va novatorlik. // Axborotnoma. Gumanitar fanlar seriyasi. – 2023. – №136. DOI: 10.59251/2181-1296.v6.1362.1406.
5. Abdulla Oripov hayoti va ijodi. Asarlar.uz. – https://asarlar.uz/muallif/abdulla-oripov
6. Abdulla Oripov. Biografiya va ijodiy faoliyat.Daryo.uz. – https://daryo.uz/persona/abdulla-oripov